

Beden Dili: Hz. Peygamber Örneği

YUSUF MACİT

Y. Doç. Dr. | Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Özet: Bu makale, ilâhi mesajları insanlar tarafından algılanabilir, duyulup hissedilebilir; yazılabilir, okunup konuşulabilir ve hayata geçirilip örnekleri çoğaltılabilir bir yapıya kavuşturan Hz. Peygamberin beden dili de denilen sözsüz iletişimini ele almaktadır. Hz. Peygamber Allah'tan aldığı ilahi mesajları insanlara ulaştırabilmek için çeşitli iletişim tekniklerini kullanmış; ihtiyaç duyduğunda, uygun zaman ve yerde mimik ve jestleri birlikte kullanarak, insanlara mesajını iletebileceği her türlü sözsüz anlatım tekniğine başvurmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, sözsüz iletişim, beden dili, jest, mimik, duygu.

Body Language: The Case of Prophet

YUSUF MACİT

Assist. Prof. | İğdır University, Faculty of Divinity, Department of Philosophy and Religious Sciences

Abstract: This article deals with Prophet's nonverbal communication called also his body language that is come up with a perceptible, perceivable, writable, readable and talkable, putable into practice and duplicable structure its samples. Because get reach the divine messages which takes from God to human beings, Prophet has used various communication techniques; he has appealed his message to all sort of nonverbal expression technique which to communicate to human beings, when he has needed, at suitable time and place, by making gestures and facial expressions together.

Keywords: Prophet, nonverbal communication, body language, gesture, facial expression, feeling.

Giriş

Din psikolojisi, söz, duygu ve heyecan, istek ve arzu, fikir ve tasavvur, tutum ve davranış, eylem ve etkinlik gibi insan ruhunda yaşanan ve çeşitli şekillerde dışa yansıyan dini yapıyı ve bunun dinamiklerini, iç ve dış ile olan ilişkisel bağı bir bütün olarak inceler. Bireyin tecrübe ve davranışlarında ortaya çıkan dini tezahürleri anlamaya çalışır. Bu tezahürler ideal modellerle özdeşleşme yoluyla biçim kazanır.¹ İnsanlar, çevrelerindeki bireylerin etkilerinde kalarak onların tutum ve davranışlarını bilinçli veya bilinçsiz taklit edip örnek alabilmektedirler. Aslında sağlıklı dini bir kişiliğe sahip olabilmek için çevreden ideal tiplerin örnek alınıp taklit edilmesi önemlidir. Örnek tip, psikolojinin üzerinde önemle durduğu bir konudur ancak bugün psikolojik düzeyde, tutum ve davranışlarıyla tam manasıyla ölçüt kabul edilebilecek ideal bir tip bulunamayabilir. İşte bu noktada Kur'an'ın, "ideal tip" olarak peygamberleri ve özellikle de örnek alınması gereken bir kişilik olarak Hz. Muhammed'i nazara vermesi dikkat çekicidir. Zira o, Kur'an-ı yansıtan yaşayışıyla, sözlü-sözsüz en tabii davranışlarıyla örnek bir kişi, Allah'ın emriyle kendisine uyulması, tutum ve davranışlarının ölçü alınması gereken ideal bir şahsiyettir.

Nitekim o, bir sözünde "Arzuları benim getirdiğime (İslâm gerçeğine) uymadıkça hiç biriniz olgun mü'min olamaz."² buyurmuştur. Bu, imanda olgunlaşmanın peygamberin duygu ve arzularını ölçü almaya bağlı olduğunu gösterir. Bu konuda çevresindeki insanların peygambere duygusal bağlılıklarının hangi boyutta olduğunu göstermesi açısından şu olay ilginçtir: Ebu Eyyüb el-Ensari, Hz. Peygamberin kokusundan hoşlanmadığı için sarımsak yemediğini öğrenir, kendisine, "Sarımsak yemek haram mı?" diye sorar. Hz. Peygamber de "Hayır, haram değildir, ancak ben kokusundan dolayı hoşlanmıyorum." buyurur. Bunun üzerine Ebu Eyyüb el-

¹ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul, Dem Yayınları, 2010, s. 18. Ayrıca bkz. Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Ankara, TDV Yayınları, 2008, s. 185.

² Hadisin anlam ve kaynakları için bkz. İsmail Lütfi Çakan, *Hadislerle Gerçekler*, İstanbul, Erkam Yayınları, 2003, s. 316.

Ensari: “O halde sizin hoşlanmadığınız şeylerden ben de hoşlanmıyorum.”³ diyerek üzüntü ve sevinç, sevgi ve nefret, korku ve ümit, hayret ve tikslenme gibi duygusal yaşama yönelik alanlarda da Hz. Muhammed’i ideal bir örnek olarak benimsediğini belirtir.

Bilindiği gibi insan sürekli bilgi alan, öğrenen bir varlıktır ve her insanın kişilik gelişiminde, özellikle taklit ettiği veya benzemeye çalıştığı belirli özdeşim örnekleri ve davranış modelleri vardır ve insanın kişilik ve kimliği, büyük ölçüde seçtiği modellerin görüş ve davranışlarından etkilenerek oluşur. Buna model alma yoluyla öğrenme denir. Sosyal çevrede gerçekleşen en yaygın öğrenme “model alma, gözlemleyerek öğrenme, taklit, özdeşleşme ve içselleştirme” süreçlerini birlikte ihtiva eder.⁴

İşte bizim bu makalemiz inananlara, ideal bir tip ve örnek bir şahsiyet olan Hz. Peygamberin sözlü iletişimini tanıtmayı amaçlamaktadır. Bilindiği gibi sözsüz iletişim, karşılıklı olarak duygu, düşünce ve isteklerin bilinçli veya bilinçsiz aktarım sürecidir. Sözsüz iletişimde bedenle iletilen mesajlar, sözlü ifadeler kadar kişinin kontrolünde olmadığından verilmek istenen mesaj hakkında daha gerçekçi bilgi ve ipuçları verir. Bir değerlendirmeye göre, iletişim sürecinde yaklaşık olarak sözcükler % 10, ses tonu % 30, beden dili ise % 60 oranında muhatapı etkilemektedir.⁵ Sözlü iletişim, sözsüz unsurlar ile yönlendirilir, sınırlandırılır veya yoğunlaştırılır; âdeta sözün içerik ve anlamı görüntülenir. Bu, mimik ve jestlerin, ses özelliklerinin yani tonun, konuşma hızının, nefes aralıklarının ve dile ait imaların yine dille aktarılmasıyla gerçekleşir.⁶

Hz. Peygamber 23 yıl gibi kısa bir sürede mesajını insanlara ulaştırabilmek için çeşitli iletişim tekniklerini kullanmıştır. Bunlardan birisi de sözsüz iletişimidir. Nitekim ona, Allah tarafından, hep

³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 416-417. Hadisin anlamı için bkz. Çakan, *Eyüp Sultan Hazretlerinden Kırk Hadis*, İstanbul, Erkam Yayınları, 1994, ss. 38-41.

⁴ Abdülkerim Bahadır, *Din Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 60.

⁵ Merih Zılloğlu, *İletişim Nedir?*, İstanbul, Cem Yayınları, 1993, s. 217.

⁶ Zeki Karakaya, *Edebi Bir Söylem Olarak Sözsüz Aktarım*, Samsun, Etüt Yayınları, 1999, s. 67-8.

alçakgönüllü olması, bilinçsizce yapılan hareketlere aldırması, cahillerden yüz çevirmesi ve âma geldi diye yüzünü ekşitmemesi⁷ gibi söz ötesi duygularla ilgili emirler verilmiştir. Kısaca, kullandığı iletişim yöntemleri vahiyle şekillenen Hz. Peygamberin konuşurken kullandığı sözcüklerin, iletişimin içinde gerçekleştiği ortam, zaman ve mekâna göre, dinleyiciye göre, ses tonuna ve vurgusuna, cümle içindeki başka sözcüklerle bağlantısına göre anlam kazanması gibi söz ötesi ve jest ve mimik gibi beden dili unsurlarının üzerinde durulması önem arz eden bir konudur.

Beden Dili

Bedenimizle ilettiğimiz mesajlar genellikle bilinçsiz olarak meydana gelen, ruh halimizi ve hislerimizi anlatan belirtilerdir.⁸ Bunlar mimik ve jestlerdir. Mimik; kaynağın iç yaşantı, düşünce ve duygularını, hedef kişi veya kişilere vurgulayarak iletmek üzere, yüz hareketleriyle yansımasıdır. Mimik genellikle bütüncü bir anlatım aracı olarak jestle birlikte yer alır.⁹ Kaynağın, sözel iletişimini destekleyici nitelikte kullandığı baş, el, kol, ayak, bacak vb. hareketlerine de jest denir.¹⁰ Beden dili de denilen sözsüz iletişimde, vücuttaki değişik organların ayrı ayrı rolü vardır. Bunlardan en çok alıcı ve verici konumda olan ise baş bölgesi, yani mimiklerdir ve burada da göz önemli yer tutmaktadır. Bunun dışında iletişim gücü olanlar yüz, dudak, el, kol, ayak gibi organlardır.¹¹

Bakışlar

Göz, vücudun hem dış, hem de iç güzelliğini yansıtan en güzel organıdır. Duyguların aynasıdır. İletişimde gözler sayesinde, yani karşılıklı bakışmayla mesaj alış verişi gerçekleşir. Böylece ilgi, sempati vb. anlatan bakışlar olduğu gibi toplumsal statü, etki, çekim ve üstünlük ifade eden yaptırımcı bakışlar da vardır.¹² Dolayısıyla göz,

⁷ Kur'an, Hicr (15): 88; En'am (6): 35; A'raf (7): 199; Abese (80): 1-2.

⁸ Otto Schober, *Beden Dili*, çev. Süeda Özbirt, İstanbul, Arion Yayınları, 1999, s. 21.

⁹ Aziz Çalışlar, *Tiyatro Ansiklopedisi*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 430.

¹⁰ Schober, *Beden Dili*, s. 63; Zuhul Baltaş - Acar Baltaş, *Bedenin Dili*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000, s. 37.

¹¹ Karakaya, *Edebi Bir Söylem Olarak Sözsüz Aktarım*, s. 56.

¹² Schober, *Beden Dili*, s. 56.

arada bir engel yoksa alıcı ve verici konumdadır. Hz. Peygamber de bakışları etkin bir şekilde kullanmıştır. Örneğin o, sevindiği zaman gözlerini yumarak¹³ mutluluğunu ima etmiştir. Hz. Peygamber karşılıklı iletişim içinde bulunduğu kişiye, sadece başını çevirmemiş, bütün vücuduyla yönelerek kendini muhâtabına vermiş, başka tarafa bakmamıştır.¹⁴ Böylece muhâtablarıyla sıcak bir iletişim ortamı oluşturmuştur.

Üzüntü ve Sevinç Duygusu

Hz. Peygamberin yüzüne yansıyan mimiklerinden açık ve net olarak görülenleri mutluluk, üzüntü ve öfke duygularıydı. Bunlar, mesajlarının söz ötesi imalarla güzel bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktaydı. Şimdi onun bu yönünü örneklerle değerlendirelim.

Hz. Peygamberin üzüldüğünü açıkça gösteren olaylardan birinde bir bedevî Efendimize gelerek, kendisine bir şeyler vermesini istemişti. Hz. Peygamber ona biraz yardımda bulunduktan sonra, “Şu anda sana verebilecek bir şeyim yok, fakat sen git, sana ne lazımsa benim adıma satın al, elime geçerse senin borcunu ben ödeyeceğim.” demişti. Bu durum Hz. Ömer’i oldukça üzmüş, Peygamberin bu derece rahatsız edilmesinden huzursuz olmuştu. Söze karışarak, “Ey Allah’ın Elçisi! İstedi, ona verebildiğini verdin, şimdi de böyle bir külfete ne gerek var. Kaldı ki Allah, sana, gücünün yetmediği bir şeyi yüklememiştir.” demişti. Ancak bu sözler, Hz. Peygamberin hiç hoşuna gitmemişti. Kaşlarının hafif çatıldığını gören Abdullah b. Huzâfe es-Sehmi kalkmış ve “Ey Allah’ın Elçisi! Ver ve hiç korkma. Arşın sahibi olan Allah, hiçbir zaman seni darlığa düşürmez.” demişti. Bu sözler Hz. Peygamberin o kadar hoşuna gitmişti ki, yüzündeki üzüntü ve hoşnutsuzluğun yerini sevinç almış ve memnuniyetle: “İşte ben bununla emrolundum.”¹⁵ buyurmuştur. Hz. Ömer’in sözüne üzüldüğünü mimikleriyle açıkça ima eden Hz. Peygamber, bu geri bildirimini, yani hoşnut olmadığı bir

¹³ Tirmizî, *Şemâilî Şerîfe*, sad. Mehmet Sadık Aydın, Ankara, Hilal Yayınları, ty., s. 250.

¹⁴ Tirmizî, *Şemâil*, s. 23.

¹⁵ M. Yusuf Kandehlevî, *Hayâtü’s-Sabâbe*, çev. Ahmet Mevlânî, İstanbul, Divan Yayınları, 1980, c. 2, s. 252.

tavra karşı kaşlarını çatmasını, sadece sözsüz bir tepki vermek için yaptığını söylemek elbette doğru değildir. Zira her insan gibi Hz. Peygamber de duygu sahibiydi. Bazen üzmekte, bazen de sevinmekteydi. Bu tutumu, onun mimiklerinden rahatça anlaşılıyordu. Bu örneğimizde de, onun önce üzüldüğünü sonra da sevindiğini görmekteyiz.

Öfke Duygusu

Bir insan olarak Hz. Peygamber de bazen öfkelenmiştir. Örneğin, Mekke'nin fethedildiği günlerde Sa'd b. Ubâde, Mekke'li kadınlar hakkında birisiyle olan tartışmasını ve adamın elinden zor kurtulduğunu Hz. Peygambere haber vermişti. Peygamber de, onun sarf ettiği sözleri bizzat kendisinden duyunca, Ubâde'ye o kadar kızmıştı ki, yüzü, sanki tutuşup yanmış, al al olmuştu.¹⁶ Hz. Peygamberin hiçbir söz söylemese de, kesinlikle hoş bulmadığı bu tavrından dolayı Sa'd'a karşı tepkisini mimikleriyle yansıttığını görmekteyiz. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamberin öfkesi kendi namına olmadığı gibi, üzüntüleri de kişisel değildi. Onun bir haksızlık karşısındaki üzüntü ve öfkesi, onda herhangi bir anormal tutum ve davranışa sebep olmamış; onu fikir ve düşünce dağınıklığı ve karar verememe gibi bir aciyete düşürmemiştir.

Hayret Duygusu

İnsanların ortak duygu ve mimiklerinden biri de “hayret” ifadesidir. Bu, “beklenmedik, garip bir şeyin sebep olduğu şaşkınlık, şaşırma...”¹⁷ hali olarak ele alınırsa, Hz. Peygamberde, ne diyeceğini ve ne yapacağını bilemeyecek türde, olumsuz tutum ve davranışa sebep olabilecek bir şaşkınlık söz konusu olmamıştır. Kur'an'da “büyük bir ahlak üzere”¹⁸ olduğu vurgulanan Hz. Peygamber, davranışlarıyla “en güzel örnek”tir.¹⁹ Beklenmedik bir gelişme karşısında hayretinden dolayı acizlik göstermemiştir. Bu yorumlar ışığında

¹⁶ M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi: Hz. Mubammed ve İslâmiyet*, İstanbul, Şamil Yayınları, 1981, c. 8, s. 343.

¹⁷ Hasan Eren vd., *Türkçe Sözlük*, Ankara, TDK Yayınları, 1988, c. 1, s. 627.

¹⁸ Kur'an, Kalem (68): 4.

¹⁹ Kur'an, Ahzab (33): 21.

biz, yukarıda bütün insanlar için aynı ve evrensel olduğuna değindiğimiz “hayret” duygusunu yansıtan mimiğin, Hz. Peygamberdeki görünüşü ile ilgili olarak şu misali vermek istiyoruz:

Hz. Peygamber torunu Hasan’ı öpüp okşadığı sırada gelen bir bedevî, Akra b. Hâbis “Benim on çocuğum var, bunlardan hiç birini öpmüş değilim.” deyince, evlât şefkatinden mahrum olan bu insanın duygusuzluğu karşısında hayret içinde kalan Hz. Peygamber, “Merhamet etmeyene merhamet edilmez.”²⁰ buyurarak, hayretini ve bu duyarsızlıktan hoşlanmadığını açıkça belirtmiştir.

Tiksinti Duygusu

Mimiklerden yansıyan diğer bir duygu da “tikinti” duygusudur. Bu, diğer duygulardaki kadar belirli olmamakta ve fiziki yönden, midenin iç yüzeyinin şu veya bu şekilde bir uyarımın etkisinde kalması halinde ortaya çıkmaktadır.²¹ İğrenme sözcüğüyle de ifade edilen bu duygu, her şeyden önce bir insan olan Hz. Peygamber için de söz konusudur. Mesela o, genel olarak yiyeceklerden hiçbir yemeği seçmemiş; önüne konulanı iştahı varsa yemiş, yoksa yemiştir.²² Fakat bir defasında kendisine keler²³ eti ikram edilmiş, o da, yemek için elini uzatmıştı. Kadınlardan biri “Rasûlullah’a ikram ettiğimiz şeyin ne olduğunu söyleyin!” deyince, “keler” demişler. Bunun üzerine Peygamber, yemeğe uzanmış elini hemen geri çekmişti. Orada bulunanlardan Hâlid, “Bu haram mıdır, ya Rasûlallah?” diye sormuş, Efendimiz “Hayır, ancak o, bizim bölgede bulunmuyor. Bu sebeple (onu yemeğe alışkın olmadığım) içinde tiksinti hissediyorum!” buyurmuştur. Daha sora Hâlid, Necid tarafından getirilen kızartılmış keleri önüne çekip yemiş, Hz. Peygamber de onu gördüğü halde yemesini yasaklamamıştır.²⁴

²⁰ Buharî, 78/Edeb, 18 (VII, 75); Müslim, 43/Fedâil, 65 (II, 1808).

²¹ Alfred Adler, *İnsan Tanıma Sanatı*, Çev. Şelale Başar, İstanbul, Dergah Yayınları, 1997, s. 228.

²² Buharî, 70/Et’ime, 21 (VI, 204); Müslim, 36/Eşribe, 188 (II, 1633); Ebû Davud, 26/Et’ime, 13 (IV, 137); Tirmizî, 25/Birr, 84 (IV, 377).

²³ Bir nevi iri kertenkele. Bkz. İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, İstanbul, Feza Gazetecilik A.Ş., ty., c. 18, s. 353.

²⁴ Buharî, 70/Et’ime, 10, 14 (VI, 200, 201); 72/Zebâih, 33 (VI, 231); Müslim, 34/Sayd, 43, 44 (II, 1543).

Hz. Peygamber, yenmesinde dinî bir sakınca görmediği keler etini, bilmediği ve dolayısıyla alışık olmadığı için yememiş, ama bu durumun da kendisine tiksinti verdiğini ifadeden çekinmemiştir. Ancak o, yukarıda da belirtiliği gibi, tikslenme sebebinin haramlıktan değil de, yaşadığı çevrede keler yemenin âdet olmamasına bağlamıştır. Buradan hareketle, Hz. Peygamberin de, herkes gibi insan doğasının iğrenebileceği şeylerden iğrendiğini görmekteyiz.

Korku Duygusu

Hz. Peygamberin mimiklerine yansıyan bir diğer duygu da “korku” dur. Örneğin o, henüz peygamber değilken ilk vahyi aldığı sırada Cebrâil ile karşılaştıktan sonra kalbi ürperti içinde evine dönmüş, birdenbire karşılaştığı olayın etkisiyle, eşi Hatice’nin yanına gelerek “*Beni örtün*” demiş, üzeri örtülmüş, derken korkusu geçmişti. Sonra Hatice’ye “*Kendimden endişe ediyorum*” demiş, o da: “Hayır, endişe etme, vallahi yüce Allah seni hiç utandırmaz, zira sen yakınlarını gözetir, darda kalanlara yardımcı olursun, muhtacı giydirirsin, misafiri sevip ikram edersin ve kötü gün dostu olarak musibet zedelere, düşkünlere yardım edersin”²⁵ diyerek onu teselli etmiştir. Bir peygamber olarak Efendimiz, her şeyden önce sadece yüce Allah’tan korkmuş ve yine O’na sığınmış ve birçok duasında bu duygusunu dile getirmiştir. Örneğin o, korku gibi psikolojik ve temel bir duygunun etkisi ile Rabbine yönelip “Allah’ım! Rahmetini umarak, azabından korkarak kendimi sana teslim ettim.”²⁶ diye dua etmiş, sorumlu bir insan ve bir peygamber olarak içinden geçen duygularını özlü ifadeleriyle yüce Allah’a arz ederek azap korkusundan Rabbine sığınmışır.

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da Hz. Peygamberin korkusuzluğudur. Nitekim akla gelebilecek her türlü tehdit ve işkencelere uğrayan Hz. Peygamberin bu durumunu Kur’ân’ın “İnkâr edenler, tutup bağlamaları, öldürmeleri, ya da

²⁵ Buharî, 1/Bedü'l-Vahy, 3 (I, 3); Müslim, 1/İman, 252 (I, 141); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (VI, 153, 232).

²⁶ Buharî, 80/Deavât, 6 (VI, 146); Müslim, 48/Zikir, 56 (III, 2081).

(yurtlarından) çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı.”²⁷ ayetinde de görmekteyiz. Cesaretli bir insan olan Hz. Peygamber, Mekke döneminde kendine yönelen bütün tehditlere rağmen, davasından vazgeçmemiş, sabır ve azimle, yılmadan hak bildiği yoluna devam etmiştir. Medine döneminde onun Uhud savaşında öldürüldüğüne dair söylentilerin yayılmasından sonra insanlar etrafından kaçıp gitmiş, ama o, cepheyi terk etmemiştir. Bu esnada arkadaşlarına seslenişini Kur’ân şöyle haber vermektedir: “Peygamber, arkanızdan sizi çağırırken siz boyuna (düşmandan) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz.”²⁸ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber için günlük hayatta karşılaşılan tarzda ürkme, dehşete kapılma, endişe ve kaygı duyma söz konusu değildir. Aslında bu ifademizle biz, Hz. Peygamberin duygusuz bir insan olduğunu ima etmek istemiyoruz. Ancak O’nun, korku duygusunun tesiri ile görevini, yani sözlü-sözsüz iletişimini ihmal etmediğini ve hiç bir tedbiri de elden bırakmayarak örnek tutumlar sergilediğini belirtmek istiyoruz.

Jestleri

Hz. Peygamber bazen mimik ve jestleri, birlikte ve yerli yerinde kullanarak, sözlü iletişimle vermek istediği mesajlarını daha da anlaşılır hale getirmiştir. Nitekim o, bir şeye işaret edeceği zaman, sadece parmağıyla değil, bütün eliyle işaret etmekteydi. Bir şeye hayret ederse elini bulunduğu halden ters çevirmekteydi. Konuşurken ellerini jest olarak hareket ettirmekte, sol elinin avucu ile sağ elinin başparmağına vurmaktaydı.²⁹

Hz. Peygamber, bazen sözlü ve sözsüz anlatımı birlikte kullanmış, yani sözlü anlatımını mimik ve jestlerle açmıştır. Örneğin o, insanın eceli ve emelini bir temsil ile anlatırken, el hareketinden faydalanmış, eline aldığı iki çakıl taşından birini uzağa diğerini yakına atmış ve yanındakilere “Bunun ve şunun misali neye benzer bilir misiniz?” diye sormuş, onlar da “Allah ve Resülü bilir” deyince

²⁷ Kur’ân, Enfal (8): 30.

²⁸ Kur’ân, Al-i İmran (3): 153.

²⁹ Tirmizi, *Şemâil*, s. 250.

“Şu (uzağa düşen taş) emel, bu (yakına düşen taş) da eceldir.”³⁰ buyurmuştur. Böylece o, soyut bir konuyu, örnek bir olayla anlatmak istemiş ve örneğini canlı ve hareketli olarak da göstermiştir. Hz. Peygamber, bir jest, yani el hareketi olarak dokunmayı da etkili bir şekilde kullanmıştır. Bu davranışını şu olayda açıkça görebiliriz:

Açlığını giderme maksadıyla birinin hurma ağaçlarını taşıyan Rafi' b. Amr, bahçe sahibi tarafından suçüstü yakalanmış, toplumda peygamberlik gibi önemli bir role sahip olan Efendimizin huzuruna getirilerek şikâyet edilmiştir. Hiçbir kimsenin arzu etmeyeceği bir durum karşısında Hz. Peygamber, çocuğa bir baba şefkatiyle, rencide etmeden, niçin taşıdığını sormuş, Rafi' de, açlık gibi kabul edilebilir mazeretini ileri sürmüştü. Ancak Hz. Peygamber, yine de yapılanın yanlış olduğunu söylemiş, ağaçları taşlamamasını istemiş, böyle aç kalma vb. ihtiyaçları için ağacın altına düşenlerden yemesine izin vererek çocuğu olumlu-alternatif bir davranışa yönlendirmiş, çaresiz bırakmamıştır. Sonuç daha da önemlidir: Hz. Peygamber, bütün şefkatiyle başını okşadığı çocuğa dua etmiş³¹ ve mahcupiyet içindeki Rafi'yi onore etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamberin çocuğa dokunma eylemini, yani başını okşamasını, her ne yapmış olursa olsun çocuğu samimiyetle bağrına basarak himayesine alması ve içten bir sevgi ile aralarındaki yakınlık duygusunu vurgulaması olarak düşünebiliriz.

Dokunma, bir insana en kısa yoldan “Sen benim için önemlisin, seni yalnız bırakmayacağım.” mesajını verir. Hiçbir söz, bu mesajı, dokunma kadar etkili olarak ifade edemez. Bir babanın çocuğunun başını şefkatle okşaması saatlerce açıklama ve anlatımlardan daha etkilidir. Dokunma duygusu, gelişme için yeme içme kadar önemlidir. XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında yetimhanelerde ölen çocukların oranı oldukça yüksekti. O zamanki hekimlik, bebeğin sadece biyolojik beslenmesine ve temiz çevrede bulunmasına önem veriyor, fakat çocukların psikolojik ihtiyaçlarını düşünmüyordu. Yıllar sonra yapılan araştırmalar, be-

³⁰ Tirmizî, 41/Edeb, 82 (V, 152).

³¹ Ebû Davud, 15/Cihad, 85 (III, 90-91); İbn Mâce, 12/Ticaret, 67 (II, 771).

beklerin gıda yoksunluğundan değil, kucağa alınıp sevilmemekten öldüklerini ortaya çıkarmıştır. Batı ülkelerinde bugün, yetimhanelerde bebeğin günde birçok kez kucağa alınıp sevilmesi, onunla konuşulması yöntemi uygulanmaktadır. Sonuçta çocukların kucağa sık sık alınmasıyla, ölüm oranında bir düşme olduğu gözlenmiştir.³²

Günümüzde insan biyolojisi üzerine yapılan araştırmalar okşamak, sevmek, hafifçe kaşımak, elini koymak ve sarılmak gibi hareketlerin anne çocuk arasındaki sinyaller olduğunu ve sakinleştirme ve memnun etmek için kullanıldığını göstermiştir. Nitekim sosyal açıdan konumu yüksek olan bir kişinin, daha aşağıda olan birinin omzuna elini koyması hem statü farkı hem de himaye altına alma işareti olarak kabul edilmektedir.³³ Hz. Peygamber ise bu durumu yaşayarak, uygulayarak asırlar öncesinden göstermiştir.

Sesini Kullanması

Hz. Peygamber, sesi güzel bir üslupla ve yerli yerinde kullanmaktaydı. O, “hem yüzü hem de sesi güzel biri” idi.³⁴ Kur’ân’ın güzel sesle okunmasını istemekteydi.³⁵ Hz. Peygamber, Kur’ân okurken, kelimeler gayet açık bir şekilde anlaşılırdı, uzatmalara riayet ederd; bazen yüksek sesle, bazen de içinden sessizce okurdu. Sesli okurken başka evdekiler duymazdı. Hiçbir zaman sesi çıktığı kadar alabildiğine bağıarak okumazdı. Tatlı ve yumuşak bir sese sahip olan Peygamberin etkileyici bir okuyuşu vardı. O, Kur’ân okurken, dinleyenleri bir vecd kaplar ve kendilerini sanki bir başka âlemde hissederdiler.³⁶ Hz. Peygamberin “güzel ses”e verdiği önemi, bir örnek olayla değerlendirelim. Ebû Mahzûre şöyle anlatıyor:

Peygamber Huneyn Savaşı’ndan dönmekteydi. Biz de on kadar Mekke’li genç, Huneyn yolunda kendisiyle karşılaştık. Müez-zini, namaz için ezan okumaktaydı. Biz bir köşeye çekildik ve

³² Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s. 46.

³³ Schober, *Beden Dili*, s. 69.

³⁴ Tirmizi, *Şemâil*, s. 324.

³⁵ Buhârî, 97/Tevhid, 52 (VIII, 214); Ebû Davud, 8/Vitr, 20 (II, 155, 157).

³⁶ Tirmizi, *Şemâil*, s. 320-325; Ayrıca bkz.: Hüseyin Algül, *Peygamberimiz’in Şemâili Ablâk ve Âdâbi*, İstanbul, Nil Yayınları, ts., s. 54.

alay ederek müezzinin söylediklerini tekrar etmeye başladık. Peygamber bizi duydu, ezan bittikten sonra “Şunların içinde güzel sesli biri var.” diye gönderdiği adamlar, bizi Peygamberin yanına götürdüler. “Sesi gür olanınız hanginiz?” diye sordu. Yanımdakiler beni gösterdiler. Peygamber diğerlerini saldı ve beni yanında alıkoydu. Sonra bana “Haydi ezan oku!” dedi. Kendisinden ve benden istediği ezandan nefret ettiğim halde, çaresiz kaldım, önünde ayakta durdum. Bizzat kendisi bana ezanın okunuşunu öğretti. Ezan bitince bana, içinde bir miktar gümüş para bulunan bir kese verdi. Daha sonra da alnımı ve göğsümü sıvazlayarak, “Mübarek olsun” dedi. Ben “Ey Allah’ın Elçisi! Mekke’de ezan okumama müsaade et!” dedim. “Müsaade ettim.” dedi. İşte bu karşılıklı diyalog ve iletişimden sonra, Peygambere karşı duyduğum kin ve nefretten bende eser kalmadı, gönlümde ona karşı bir sevgi oluştu.³⁷

Susması

Susma, iletişim sürecinde değişik mesajları yansıtmaktadır. Örneğin, kişinin düşüncesini toplama, fikir üretme ve problemi çözme için zaman kazanma isteği gibi. Nitekim Hz. Peygamber de, bilmediği konularda susmuş ve vahyin gelmesini beklemiş; cevap geldikten sonra da konuşmuştur. Bundan başka sessizlik hali, muhatabın tutumunu onaylamayı veya reddetmeyi de yansıtmış olabilir. Bu durum ise, ancak yüz yüze iletişimde, mimikler ve jestler yardımıyla anlaşılabilir.

Abdullah b. Ömer’in anlattığına göre Hz. Peygamber, mühim işler için konuştuğu gibi, bazı mühim işler için de susmaktaydı.³⁸ Uhud savaşı sırasında Hz. Peygamberin öldürüldüğüne dair bir

³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (III, 409); İbn Mâce, 3/Ezan, 2 (I, 234); Nesâî, 7/Ezan, 5, 6 (II, 4-7).

³⁸ Müslim, 19/Lian, 4 (II, 1130).

söylenti çıkmıştı. Bu konudaki söylentileri netleştirmek için Ebû Süfyan, “Muhammed aranızda mı?” diye sormuş, Müslümanlardan hiçbir kimse cevap vermemişti. Zira Hz. Peygamber susmalarını emretmişti. Muhtemelen, düşmanlık ve öfkeleri henüz yatışmamış topluluğu tekrar saldırıya geçmekten alıkoyma söz konusuydu.³⁹ Yine o, hac ile ilgili olarak bir gün hutbe okurken şöyle demişti: “Ey Müslümanlar! Size hac farz kılınmıştır, o halde hac yapınız.” Bir adam; “Her sene mi, ya Rasûlallah?” diye sordu. Hz. Peygamber cevap vermeyip sustu. Adam sorusunu üç defa tekrarladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Şayet ‘evet’ desem, her sene haccetmeniz farz olurdu, sizin de buna gücünüz yetmezdi.”⁴⁰ buyurdu. Hz. Peygamber, burada “susma” tarzında verdiği geri bildirimle, aynı soruyu bir beklenti içinde üç defa soran kişiyi onaylamadığını yansıtmış; sonra da sözlü olarak tepkisini dile getirmiştir. Bu örneklerde görüldüğü gibi Hz. Peygamber sözsüz iletişim öğelerinden susma ve sessizliği etkin bir şekilde kullanmıştır.

Sonuç

Hz. Peygamber ihtiyaç duyduğunda, uygun zaman ve yerde mimik ve jestleri birlikte kullanmış, insanlarla anlaşabileceği her türlü anlatım tekniğine başvurmuştur. Din, bir peygamber olarak onun, çeşitli iletişim yöntemleriyle dini bilgi, dini inanç, dini duygu ve dini ibadet, tutum ve davranışlar olarak insanlara etki etmesiyle var olmuştur. Böylece Hz. Peygamber, misyonu gereği yüce Allah’tan aldığı ilâhi mesajları, insanlar tarafından algılanabilir, duyulup hissedilebilir; okunup konuşulabilir ve yazılabilir hale çevirmiş; hayata geçirilebilir ve örnekleri çoğaltılabilir bir yapıya kavuşturmuştur. Muhatapları onu sadece görünür, benzeri üretilebilir davranışlarda değil, aynı zamanda sevgi gibi en zor bilişsel süreçlerde bile örnek olarak dünya ve ahirette mutlu olmayı hedeflemişlerdir.

Kaynaklar

³⁹ İbn Kayyim el-Cevzîyye, *Zâdü'l-Meâd*, çev. Şükrü Özen vd., İstanbul, İklim Yayınları, 1988, c. 3, s. 247.

⁴⁰ Müslim, 15/Hac, 412 (I, 975).

- Adler, Alfred, *İnsanı Tanıma Sanatı*, çev. Şelale Başar, İstanbul, Dergah Yayınları, 1997.
- Algül, Hüseyin, *Peygamberimizin Şemâili Ahlâk ve Âdâbı*, İstanbul, Nil Yayınları, ty.
- Bahadır, Abdülkerim, *Din Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Baltaş, Zuhâl-Acar, *Bedenin Dili*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000.
- Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sabîb*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.
- Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi*, İstanbul, Feza Gazetecilik A.Ş., ty.
- Cüceloğlu, Doğan, *Yeniden İnsan İnsana*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999.
- Çalışlar, Aziz, *Tiyatro Ansiklopedisi*, Ankara, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh Abdurrahman, *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as, *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.
- Eren, Hasan, vd., *Türkçe Sözlük*, Ankara, TDK. Yayınları, 1988.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul, Dem Yayınları, 2010.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Ankara, TDV Yayınları, 2008.
- İbn Kayyim, Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevzîyye, *Zâdü'l-Meâd*, Çev. Şükrü Özen vd., İstanbul, İklim Yayınları, 1988.
- İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.
- Kandehlevî, M. Yusuf, *Hayâtü's-Sahâbe*, çev. Ahmet Meylânî, İstanbul, Divan Yayınları, 1980.
- Karakaya, Zeki, *Edebî Bir Söylem Olarak Sözsüz Aktarım*, Samsun, Etüt Yayınları, 1999.

- Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi: Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, İstanbul, Şamil Yayınları, 1981.
- Müslim, Ebû Hüseyin Müslim b. Haccac, *Sahih*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992.
- Schober, Otto, *Beden Dili*, Çev. Süeda Özbert, İstanbul, Arion Yayınları, 1999, s. 21.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Şemâili Şerife*, sad. Mehmet Sadık Aydın, Ankara, Hilal Yayınları, ty.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1981.
- Zıllıoğlu, Merih, *İletişim Nedir?*, İstanbul, Cem Yayınları, 1993.